
РЕЦЕНЗИИ

ПОЗНАТИЯТ НЕПОЗНАТ МАРКО ТОТЕВ

*Лора Дончева**

На 23 октомври 2020 г. в сградата на музей „Възраждане и Учредително събрание“ във Велико Търново бе представена книгата на Катя Митова-Ганева „Познатият непознат Марко Тотев“. Събитието ще бъде запомнено с успешната актьорска възстановка, в която оживяват събития в старо Търново, свързани с героя на книгата, и с изложбата с документи, снимки и вещи на прочутия търновец. Ще се запомни и емоционалното слово на проф. д. ю. н. Атанас Семов, автор на предговора към книгата, озаглавен „Маркототевски народ ли сме? Почтеността като лош късмет в България...“¹.

Книгата за известния търновски адвокат и общественик Марко Тотев не е случаен факт в творческия път на К. Митова-Ганева. През 2007 г. по инициатива на К. Митова-Ганева и Тодорка Недева в Регионалния исторически музей – Велико Търново, бе организирана изложба по повод на 150-годишнината от рождението на Марко Тотев, която предизвиква подчертан обществен интерес. Събитието беше свързано с направеното от неговите наследници дарение, включващо 180 тома юридическа литература от личната му библиотека, снимки и документи. Така открито бе заявен интересът към живота и дейността на Марко Тотев – един достоен представител на адвокатското съсловие в

* Доцент в Историческия факултет на Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“.

¹ Книгата е посветена на годишнината от обявяването на Велико Търново за „Историческа и духовна столица на България“ и е издадена със спомоществователството на „Великотърновско дружество за приятелство България – Япония“ и на великотърновските адвокати Веселка Коева и Йордан Цветанов.

Търново, чието име обаче е останало в обществената памет като символ на лош късмет.

Подготовката и издаването на книгата се вписват в последвалите дългогодишни проучвания на автора върху живота и дейността на Марко Тотев. Те са част от целенасочените усилия да се проследи във времето развитието на адвокатската общност в Търново, резултат от които е двутомната история на Велико-търновската адвокатура², където се отразява по възможно най-добрия начин не само професионалната съдба на търновските адвокати, в това число и на Марко Тотев, но и тяхното място и участие в обществения живот на старата столица.

Книгата „Познатият непознат Марко Тотев“ предлага по достъпен и увлекателен начин издирените и събрани факти, свързани с живота на известния търновец. Изложението стъпва върху откритите архивни документи и предоставените от наследниците сведения, коректно посочени в рубриката „Ползвани източници и литература“. В същото време К. Митова-Ганева се е постарала да избяга от строго научния подход (конкретно позоваване на архивни документи, спомени и изследвания, подредени според съвременните изисквания за оформяне на научния апарат) при разкриване на личността на Марко Тотев, като създава четивен и безспорно интригуващ текст, който предизвиква интерес сред читателската аудитория. Показано е умение да се търси балансът между личната история на успелия адвокат и общественик и сложното динамично време, в което той живее.

Катя Митова-Ганева е намерила възможно най-добрия подход при структуриране на съдържанието на книгата, за да представи неговата житейска съдба, професионална реализация и обществена дейност. Не е случаен фактът, че в началото се разкрива обликът на възрожденско Търново, родното място на Марко Тотев. Макар и накратко, авторът акцентира не само върху невероятната красота на града, но и върху неговото развитие като стопански, търговски и духовен център през епохата на Българското

² **Митова-Ганева, К.** История на Велико-търновската адвокатура. Т. I (1878–1944). Велико Търново: Фабер, 2015, 366 с.; История на Велико-търновската адвокатура. Т. II (1944–1990). Велико Търново: Фабер, 2019, 530 с.

възраждане. Търновци не остават встрани от общобългарските стремежи за постигане на стопански просперитет, църковна независимост, културно-просветен подем и извоюване на политическа свобода. Своята трайна следа в историческата памет оставят д-р Васил Берон, Стоян Ахтар, Петко Р. Славейков, Велчо Джамджията и др.

Проучването на К. Митова-Ганева показва, че семейната среда и родствените връзки оказват определено влияние върху оформянето на личността на Марко Тотев и следвания от него път през годините. Баща му Тотю Петков е един от тези предприемчиви и трудолюбиви търновски жители, които създават облика на възрожденския град. Съпругата на Марко Тотев – Поликсена Кабакчиева, е дъщеря на виден търговец, уважаван гражданин, свързан с революционните борби. Не по-малко известен е родът, от който произхожда нейната майка. Братът на Поликсена, Никола Кабакчиев, развива активна революционна дейност, а след Освобождението заема различни административни длъжности.

Централно място в книгата има главата „Професионалист и политик“. Будният младеж не остава незабелязан в годините на Временното руско управление, когато работи като писар в канцеларията на руския губернатор Шчербицки. Избраният от Марко Тотев път трайно го свързва с изграждането на съдебната система в новата българска държава. До 1890 г. той пребивава в различни населени места като мирови съдия (с. Паскалевец, Великотърновско, Севлиево, Търново) и член на Окръжния съд в Ловеч и Търново, след което се отдава на адвокатската професия.

Представянето и осмислянето на битието на адвоката Марко Тотев е направено в контекста на краткото представяне на нормативната уредба, отнасяща се до упражняването на адвокатската професия. Уставът на адвокатите от 1876 г., Временните правила за устройството на съдебната част в България от 1878 г. и Законът за устройството на съдилищата от 1883 г. маркират първите стъпки към въвеждане и изясняване на ролята на адвоката в съдебната система.

На 22 ноември 1888 г. е приет първият Закон за адвокатите, който регламентира мястото на адвоката в сферата на праворазда-

ването, както и изискванията за придобиване на адвокатска правоспособност. Липсата на достатъчно професионално подготвени кадри към конкретния исторически момент обяснява предвидените в закона критерии за упражняване на тази професия: право да адвокатстват имат завършилите правни науки в някое висше училище; завършилите средно образование (или поне третокласно образование), при условие че са практикували три години; притежаващите служебен ценз (бивши министри и лица, занимавали се „с адвокатство при окръжните и по-високите съдилища“, или лица, които „имат в сложност четиригодишна съдийска и адвокатска практика при окръжните и по-горните съдилища“). Така през 1892 г., макар и без специално образование, но на базата на упражняваната от него съдебна практика на Марко Тотев е признато правото да упражнява адвокатската професия.

Той се утвърждава като добър адвокат в областта на гражданските дела и развива успешна кариера в Търново и София. Авторът фокусира вниманието върху неговия изключителен професионализъм, свързан с обстойното и внимателно подготвяне на защитите и предаването им в писмен вид на съдиите. Свидетелство за безспорните му професионални качества е проявяваният подчертан интерес на колегите му към делата, по които Марко Тотев е защитник, както и използването на негови пледоарии в обучението на студентите по право в Университета. Направените от К. Митова-Ганева проучвания сочат, че Марко Тотев няма загубени дела. Сред клиентите му са цели села (Розовец, Пловдивско; Малко Чочовени, Сливенско; Драгойново, Хасковско). Тяхната благодарност се изразява в обявяването на Марко Тотев за почетен гражданин, в именуването на улици в негова чест, в поставянето на портрета му в общината. Не може да се отмине и фактът, че той осъжда Народното събрание заради неправилно изписана буква в закона за обезщетяване на учителите, тъй като по този начин се променял неговият смисъл. Всепризнатите му качества като адвокат правят възможна съвместната му работа с известния юрист проф. Йосиф Фаденхехт.

Освен като адвокат Марко Тотев е познат и като политик и администратор (окръжен управител в Бургас през 1900 г.). Той не е чужд на политическите страсти, които съпътстват развитието на

модерното българско общество. Изявява се като пламенен привърженик на Народнолибералната партия и на нейния лидер Стефан Стамболов. Прави впечатление противопоставянето на следните посочени в книгата факти – от една страна, поканата, отправена към Васил Друмев (митрополит Климент) през 1884 г. да бъде кум на венчавката му с Поликсена Кабакчиева, и от друга страна, категоричното искане на ревностния привърженик на стамболовисткия режим Марко Тотев да бъде даден под съд митрополитът по повод на прочутата му реч в защита на православието през 1893 г. В политическата биография на Марко Тотев се вписва и неговото избиране, като представител на Народнолибералната партия, за депутат в Четвъртото Велико народно събрание през 1893 г.

Марко Тотев е съпричастен и участва активно в обществения живот на Велико Търново. Във времето от 1895 до 1897 г. той е председател на читалище „Надежда – 1869“, което е център на културно-просветната дейност в града. Неговото ръководство е свързано с финансовото стабилизиране на институцията чрез проявяването на особена настойчивост при събирането на дълговете на частни лица и организации към читалището и осигуряването на дължимите суми от страна на Търновската община. Заслуга на председателя Марко Тотев е въвеждането на инвентарни книги и каталози, в които се описва цялото имущество (книги, декори, реквизити, мебели и др.). Запазените сведения показват, че през периода 1895–1897 г. читалището се развива пълноценно, за да изпълни функциите си на духовно средище на старопрестолния град – обогатява се библиотечният фонд, набавят се нужните за театралната трупа сценични декори, осигурява се гостуване на театрални и оперни групи, дава се възможност за използване на читалищния салон при отбелязване на официалните празници.

Със сигурност успехите на Марко Тотев в професионален и обществен план са свързани със стабилността, която му дава семейството. Заедно със своята съпруга те отглеждат и възпитават трите си деца – двама синове и една дъщеря (най-малката му дъщеря умира рано от туберкулоза, което е причина семейството да напусне Велико Търново). Неговите синове са достойни български генерали. Георги Марков завършва Военното училище в

София през 1908 г. Преминавайки през всички степени във военната йерархия, той става генерал-лейтенант през 1939 г. Уволнен е през 1941 г. По-малкият син Никола Марков завършва успешно Военното училище през 1908 г. Участва в Балканската война като командир на рота в състава на 20-и пехотен добруджански полк, както и в Първата световна война (сраженията при Дойран, Гевгели, Каймакчалан и Битоля). Награден е с два ордена „За храброст“ IV ст., II кл. През 1940 г. вече е генерал-лейтенант. Заради изразеното от него несъгласие по повод на присъединяването на България към Тристранния пакт през 1941 г. е уволнен, в същия ден е пенсиониран и по-големият му брат. Никола Марков е автор на „Ръководство по възпитание и обучение на войниците“ (1934). След установяването на отечественофронтовската власт на 9 септември 1944 г. ген. Никола Марков преживява труден период. В края на 40-те години е изпратен в лагера „Богданов дол“, а по-късно, за да осигури необходимите средства за издръжка на семейството си, е принуден да продаде жилището, което притежава във Варна.

Дъщерята на Марко Тотев – Кръстинка, създава семейство с генерал-майор Рашко Атанасов. Роденият във Велико Търново генерал има забележителна военна, политическа и обществена кариера. Той е министър на вътрешните работи в правителството на Андрей Тошев (1935). Генерал Рашко Атанасов е председател на спортното дружество „Юнак“, а във времето от 1941 до 1944 г. ръководи Българския олимпийски комитет. С името му са свързани важни обществени събития във Велико Търново. По негова инициатива (като началник на 18-а пехотна етърска дружина) се организира парична лотария за събиране на средства за издигане на военен музей, читалище и дом в града. Той е пряко свързан с организирането на тържествата по повод на 100-годишнината от Велчовата завера през 1935 г. Биха могли да се посочат и други примери за неговата съпричастност при решаването на важни за старопрестолния град проблеми като активното му участие при създаването на Комитета за културно и стопанско повдигане на Велико Търново през 1942 г. Съдбата на ген. Рашко Атанасов след 9 септември 1944 г. е трагична – той е осъден на смърт от

Втори състав на Народния съд в София. Присъдата е отменена с решение на Върховния съд от 12 април 1996 г.

В книгата е отделено място и на голямата слабост на Марко Тотев – увлечението по хазарта. Всъщност за тази негова страст допринася навлизането на хазартните игри в бита на търновци след Освобождението. С нея е свързана и разказваната случка, при която му се пада рядко срещаната комбинация „кент флош роял“, но преминаването на траурна процесия прекъсва играта, което кара Марко Тотев да каже: „Абе, то на Марко Тотев все тъй ще му се случи!“. Не може да се прецени еднозначно обаче неговото решение като председател на читалище „Надежда – 1869“ да въведе през 1895 г. нов вид дейност, доближаваща се до хазартните му увлечения, макар намеренията му сигурно да са били свързани с идеята, че така може да се увеличат паричните постъпления в културната институция.

За цялостното представяне на личността и живота на Марко Тотев допринасят публикуваните спомени и анекдоти за прочутия търновски адвокат. Така читателят успява да изгради своята представа не само за един достоен професионалист, активен общественик, добър и грижовен баща, но и да приеме чисто човешките му слабости. По този начин неговият образ става по-пълнокръвен и жив. Още повече че и днес, когато не успеем в някакво начинание, правим заключение за „маркототевския“ си късмет.

Изключително значение за въздействието на изложението имат илюстрациите. Ценните семейни снимки и факсимилетата на документи създават неповторимото усещане за автентичността на разказаната история на Марко Тотев и неговото семейство. Не може да не се подчертае високият професионализъм при полиграфичното оформление на книгата, дело на великотърновското издателство „Фабер“.

В заключение трябва да подчертая, че изследването на живота и дейността на отделни личности придава особена плътност и завършеност на конкретната картина в определен период от историческото развитие. В този смисъл опитът на К. Митова-Ганева да извади наяве достъпните към този момент сведения за личната и професионалната съдба на Марко Тотев има своето значение в няколко насоки: разкриване на процесите, свързани със създава-

нето на адвокатурата във Велико Търново (в контекста на изграждането на модерната държава) и формирането на обществения елит в старопрестолния град с осъзнатите отговорности за активно участие в политическия и културно-просветния живот; както и пресъздаване на наситената с динамика атмосфера в следосвобожденското развитие на старата българска столица.

Марко Тотев е от хората, оставили следа в обществото. Свидетелство за това е написаното през август 1936 г. във в. „Янтра“: „Марко Тотев, винаги благ, весел, внимателен към всички, той бе известен със своето добро сърце и душа. За тия му ценни качества и за неговите достойнства, той бе уважаван от всички свои съграждани. Той нямаше неприятели.

Със смъртта му град Велико Търново загуби един от тия достойни граждани, които с труд, честност, безкористие се издигнаха и заеха видно място в обществения ни живот“.